

Вікторія Владиславівна Савчак
доцент, кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник
відділу досліджень з питань землеустрою та оцінки земель
лабораторії інженерно-технічних видів досліджень

E-mail: viktorii.savchak@kndise.gov.ua

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України

РОЗРАХУНОК ВТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Роль інституту судової експертизи в контексті втрат сільськогосподарського призначення полягає в тому, щоб останні (втрати) нараховувалися безпелеяційно в належному розмірі за всіх обставин вилучення земельних ділянок, навіть вдаваних під видом інших змін правового статусу земельних ділянок.

Ключові слова: *судова експертиза з питань землеустрою; земельна ділянка; втрати сільськогосподарського виробництва; вилучення земель; розрахунок втрат.*

Згідно з останніх офіційних публічних відомостей Держгеокадастру України, датованих далеким 2013-м роком, в Україні із сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва вилучено 508,19 га земель, з яких 460,91 га (90,7 %) – сільськогосподарські угіддя. Втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва становили на той час 24,6 млн. гривень. Також було повідомлено, що станом на 25.04.2013 на спеціальних рахунках відповідних місцевих рад накопичилося 529,2 млн. грн., що надійшли в порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва [1].

Актуальна інформація про розмір відшкодованих втрат сільськогосподарського виробництва відсутня, в той же час вона не є основною ціллю даної публікації.

Якщо відштовхуватися від фундаментального, то головним покликанням інституту судової експертизи є надання відповідних висновків в межах спеціальних знань, що ґрунтуються на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження, та які слугують доказами, на підставі яких суд чи орган досудового розслідування встановлюють наявність або відсутність обставин (фактів) в межах справи чи відповідного провадження. Іншими словами, судова експертиза є інструментом, за допомогою якого здійснюється правосуддя,

відновлюються порушені права і свободи людини, загальні інтереси суспільства та держави.

Так от, якщо акцентувати увагу на судовій експертизі у більш вузькому значенні, роль інституту судової експертизи в контексті втрат сільськогосподарського призначення полягає в тому, щоб останні (втрати) нараховувалися безапеляційно в належному розмірі за всіх обставин вилучення земельних ділянок, навіть вдаваних під видом інших змін правового статусу земельних ділянок.

Підстави та порядок розрахунку втрат сільськогосподарського виробництва, в тому числі вихідні дані для їх розрахунку, врегульовано окремим нормативно-правовим актом, постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. № 1279 «Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню» [2], у зв'язку з чим даний механізм управління в галузі використання і охорони земель не викликає підстав для частих роздумів серед науковців.

З-поміж дисертаційних досліджень, які стосуються визначення втрат сільськогосподарського виробництва, можна виділити дослідження Мельник Н. О. «Правові засади відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва» [3].

Привертають увагу публікації Добряка Д. С. та Недашківської Т. Є. [4], [5], Терлецької Л. М. [6], присвячені умовам відшкодування втрат, особливо втрат, які спричинені обмеженнями у використанні землі.

Мартин А. Г. та Шиянов О. Ю. провели дослідження механізму індексації нормативів втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва [7].

Дана публікація присвячена одержанню практично корисних для судової експертизи з питань землеустрою результатів, які передусім полягають у конкретизації її завдань, та спрямовані на покращення техніки її виконання.

Для досягнення поставленої мети автор поставила перед собою такі завдання:

- проаналізувати підстави для нарахування втрат сільськогосподарського виробництва;
- апробувати показники, що лежать в основі розрахунку втрат сільськогосподарського виробництва, в реальному часі;
- визначити, чи існують ситуації, при яких суб'єкти господарювання вдаються чи можуть вдаватися до ухилення від сплати або зниження розміру втрат сільськогосподарського виробництва.

Згідно зі ст. 207 Земельного кодексу України (в редакції Закону України № 402-ІХ від 19.12.2019), втрати сільськогосподарського виробництва включають втрати сільськогосподарських угідь, а також втрати, завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель. Відшкодуванню підлягають втрати сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, перелогів, сінокосів, пасовищ) як основного засобу виробництва в сільському господарстві внаслідок вилучення (викупу) їх для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським

виробництвом, а також внаслідок використання для будівництва, розміщення і експлуатації об'єктів нафтогазовидобування, облаштування родовища та надрокористування з метою дослідно-промислової розробки родовищ бурштину, інших корисних копалин загальнодержавного значення та/або видобування бурштину, інших корисних копалин загальнодержавного значення.

Відшкодуванню підлягають також втрати, завдані обмеженням прав власників землі і землекористувачів, у тому числі орендарів, або погіршенням якості угідь внаслідок негативного впливу, спричиненого діяльністю громадян, юридичних осіб, органів місцевого самоврядування або держави, а також у зв'язку з виключенням сільськогосподарських угідь із господарського обігу внаслідок встановлення охоронних, санітарних та інших захисних зон.

Втрати сільськогосподарського виробництва компенсуються незалежно від відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам [8].

Нарахування збитків (завданої шкоди) та втрат сільськогосподарського виробництва є незалежними одне від одного процесами, які не виключають один одного.

При цьому, обставини завдання втрат сільськогосподарського виробництва багато в чому дотичні з обставинами завдання збитків. Зокрема, вилучення (викуп) земельної ділянки, встановлення обмеження її використанні чи погіршення якості ґрунтового покриву, також є приводом для нарахування розміру завданих збитків/шкоди (якщо такі мають місце).

Принципова відмінність між процедурою відшкодування збитків та процедурою нарахування втрат земель сільськогосподарського призначення полягає у суб'єкті одержання відповідних коштів. Якщо в першому випадку йдеться про власників та користувачів (в т.ч. орендарів) земельних ділянок, то в другому випадку кошти зараховуються до відповідного бюджету органу виконавчої влади чи місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 209 Земельного кодексу України).

Мельник Н. О. у своєму дослідженні дійшла висновків, що «втратами сільськогосподарського виробництва» слід вважати грошові суми, розмір яких визначається у встановленому порядку, та які у разі виведення земель із складу сільськогосподарських угідь чи спричинені обмеженням прав власників землі і землекористувачів або погіршенням якості земель, зумовленого впливом діяльності підприємств, установ і організацій, підлягають обов'язковій сплаті вигодонабувачем до відповідних бюджетів з метою залучення до сільськогосподарського виробництва компенсуючих площ або компенсуючого поліпшення якості існуючих сільськогосподарських угідь [3].

Мірошниченко А. М. зазначає, що інститут відшкодування втрат є вагомим економічним важелем забезпечення пріоритетності земель сільськогосподарського призначення по відношенню до інших видів цільового використання. Особи, зацікавлені у відведення земельних ділянок, змушені розглядати альтернативні варіанти, не пов'язані із виведенням з обороту сільськогосподарських угідь. З іншого боку, кошти,

що надходять на відшкодування втрат, є важливим джерелом фінансування витрат на поліпшення земель [9].

Мартин А. Г. та Шиянов О. Ю. у своїй публікації підкреслювали, що відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва є економічним інструментом регулювання урбанізаційних процесів, що покликаний знизити рентабельність трансформації сільськогосподарських угідь в інші угіддя та сприяти залученню інших земель до містобудівних та промислових потреб [7].

Лісова Т. В. зауважує, що в основу підрахунку втрат сільськогосподарського виробництва покладені фіксовані суми грошової компенсації для конкретного виду угідь: ріллі, багаторічних насаджень, сінокосів та пасовищ. Однак, фактично відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва перестало виконувати компенсаційну функцію. Надмірна сільськогосподарська освоєність території України зумовлює відсутність тих земель, які б потенційно можна було б залучити в аграрне виробництво замість втрачених сільськогосподарських угідь [10].

Слід зазначити, що обов'язок по відшкодуванню втрат виникає як при цілком правомірній зміні цільового призначення земельних ділянок сільськогосподарського призначення, їх вилученні чи викупі, так і у разі вчинення правопорушення (забруднення або засмічення земель), яке виключає можливість їх використання за визначеним цільовим призначенням.

Підставами для розрахунку розміру втрат сільськогосподарського виробництва, залежно від того, якою (правомірною чи неправомірною) дією їх завдано, слід вважати:

– рішення компетентного органу влади про вилучення земельної ділянки для суспільних та інших потреб (про викуп земельної ділянки для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності), чи рішення суду про примусове відчуження земельної ділянки – у разі вилучення (викупу) земельної ділянки;

– рішення компетентного органу влади про надання земельної ділянки для будівництва, розміщення і експлуатації об'єктів нафтогазовидобування, облаштування родовища та надрокористування з метою дослідно-промислової розробки (родовищ бурштину, інших корисних копалин загальнодержавного значення та/або видобування бурштину, інших корисних копалин загальнодержавного значення);

– закон, прийнятий відповідно до нього нормативно-правовий акт, договір або рішенням суду, якими встановлено один із видів обмежень щодо використання землі – у разі встановлення обмеження у використанні земельної ділянки або встановлення охоронних, санітарних та інших захисних зон;

– належним чином доведений факт погіршення якості угідь тощо.

Важливим аспектом у розрахунку втрат сільськогосподарського виробництва є належне розуміння типів втрачених угідь – ріллі, багаторічних насаджень, перелогів, сінокосів, пасовищ. На сьогодні, Додатком 4 «Перелік угідь згідно з Класифікацією видів земельних угідь

(КВЗУ)» до Порядку ведення Державного земельного кадастру, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1051 від 17.10.2012 [11], урегульовано поняття кожного із названих видів сільськогосподарських угідь.

Відповідно до ст. 208 Земельного кодексу України, від відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва звільняються громадяни та юридичні особи у разі використання земельних ділянок для будівництва шкіл, дошкільних закладів, державних об'єктів охорони здоров'я, культури, фізкультури та спорту, соціального забезпечення, державних об'єктів дорожнього будівництва, культових споруд релігійних організацій, кладовищ, меліоративних систем, протиерозійних, протизсувних і протиселевих споруд, під будівництво і обслуговування жилих будинків і господарських будівель, для розміщення інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції та для ряду інших видів використання.

Аналізуючи положення Класифікації видів цільового призначення земель, затвердженої наказом Державного комітету України із земельних ресурсів від 23.07.2010 № 548 [12], приходимо до висновків, що реальне відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва, може мати місце переважно у разі відведення земельних ділянок під комерційні чи промислові цілі використання.

Відповідно до п. 1 Порядку визначення втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. № 1279 [2], втрати сільськогосподарського виробництва, спричинені вилученням сільськогосподарських угідь (ріплі, багаторічних насаджень, перелогів, сіножатей, пасовищ) для використання їх у цілях, не пов'язаних із веденням сільського господарства, визначаються на основі нормативів цих втрат по Автономній Республіці Крим, областях, містах Києву та Севастополю за формулою:

$$P_v = P_d \times H_v \times \frac{B_d}{B_o} \times K_{int} \quad (1)$$

де P_v – розмір втрат сільськогосподарського виробництва, тис. гривень;
 P_d – площа ділянки сільськогосподарських угідь, гектарів;
 H_v – норматив втрат сільськогосподарського виробництва, тис. гривень;

B_d – бал бонітету ділянки сільськогосподарських угідь, що вилучається;
 B_o – бал бонітету сільськогосподарських угідь по Автономній Республіці Крим, області, містах Києву та Севастополю;

K_{int} – коефіцієнт інтенсивності використання сільськогосподарських угідь (відношення показника диференціального доходу оцінки ріплі землеоцінного району, в якому відводиться земельна ділянка, до аналогічного показника в цілому по Автономній Республіці Крим, області, містах Києву та Севастополю).

Нормативи втрат сільськогосподарського виробництва (H_v) затверджені названою вище постановою Кабінету Міністрів України від 17

листопада 1997 р. № 1279, та диференціюються залежно від області (міста Київ та Севастополь окремо), в межах якої розташована земельна ділянка.

У примітці до Нормативів втрат сільськогосподарського виробництва зазначено, що Нормативи індексуються за галузями народного господарства.

Мартин А. Г. та Шиянов О. Ю. в своєму дослідженні досягли висновку щодо необхідності за сучасних умов проведення такої індексації на основі індексу цін реалізації продукції сільського господарства, що визначається на регулярній основі Державним агентством статистики України як середньозважена величина, яка враховує зміни середніх цін на основні види продукції за рік, або ряд років, з урахуванням всіх напрямків її реалізації (переробним підприємствам), на ринку, населенню в рахунок оплати праці, пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв (часток), на біржах, аукціонах, за іншими напрямками). Базою зважування для агрегування цих змін є фактичний обсяг реалізації відповідних видів продукції за звітний рік [7].

Значення індексів цін реалізації продукції сільського господарства за 1996-2019 роки можливо одержати, використовуючи офіційний ресурс Державного агентства статистики України. Значення індексу на конкретний рік становитиме кумулятивне значення (добуток) показників попередніх років.

Серйозним недоліком постанови Кабінету Міністрів України від 17.11.1997 № 1279 є те, що нею не встановлені нормативи втрат сільськогосподарського виробництва для перелогів [13].

Щодо показників балу бонітету ділянки сільськогосподарських угідь (Бд) та балу бонітету сільськогосподарських угідь по Автономній Республіці Крим, області, містах Києву та Севастополю (Бо) слід зазначити наступне.

Згідно зі ст. 199 Земельного кодексу України бонітування ґрунтів – це порівняльна оцінка якості ґрунтів за їх основними природними властивостями, які мають сталий характер та суттєво впливають на врожайність сільськогосподарських культур, вирощуваних у конкретних природно-кліматичних умовах. Бонітування ґрунтів проводиться за 100-бальною шкалою. Вищим балом оцінюються ґрунти з кращими властивостями, які мають найбільшу природну продуктивність.

Розробка бонітувальних шкал передбачає встановлення бонітетів ґрунтів за їх окремими властивостями, визначення часткового впливу конкретних показників якості ґрунтів (бонітетів) на врожайність кожної з культур, під які розробляють ці шкали, і насамкінець, розрахунок загальних балів бонітетів щодо цих культур за повним комплектом агровиробничих груп ґрунтів природно-сільськогосподарського району.

Бали бонітетів за окремими властивостями розраховують щодо еталонних для кожної сільськогосподарської культури агровиробничих груп ґрунтів, що оцінюють у 100 балів:

$$B_{ij} = \frac{P_{ij}}{P_{eij}} \quad (2)$$

де B_{ij} – бал бонітету за i -м показником властивості агрогрупи ґрунтів для j -ї сільськогосподарської культури;

P_{ij} – i -й показник властивості агрогрупи, за яким визначається бонітет;

Pe_{ij} – аналогічний показник агрогрупи ґрунтів, прийнятої за еталон для j -ї сільськогосподарської культури.

Частковий вплив окремих ознак (властивостей) ґрунтів на врожайність обраної культури обчислюють, виходячи із коефіцієнта детермінації, розрахованого за формулою:

$$K_{dij} = r_{ij}^2 \quad (3)$$

де K_d – коефіцієнт детермінації;

r_{ij} – коефіцієнт кореляції між урожайністю j -ї культури чи балу за урожайністю і окремим (i -м) показником властивості ґрунту у балах.

Загальні бали бонітету розраховують за формулою:

$$B_{zij} = \frac{B_{1ij}K_{d1ij} + B_{2ij}K_{d2ij} + \dots + B_{nij}K_{dnij}}{K_{d1ij} + K_{d2ij} + \dots + K_{dnij}} \quad (4)$$

де B_{1ij} , B_{2ij} , B_{nij} – бали бонітетів за окремими властивостями ґрунтів за j -ї культурою;

K_{1ij} , K_{2ij} , K_{nij} – коефіцієнти детермінації за окремими властивостями за j -ї культурою.

Бали бонітетів коригують внесенням поправок на модифікаційні властивості (множення на відповідні понижуючі коефіцієнти, визначені диференційовано для різних природно-сільськогосподарських регіонів та вирощуваних культур) [14].

Доцільно також зауважити, що показник диференціального доходу, який лежить в основі визначення коефіцієнту інтенсивності використання сільськогосподарських угідь (*Кінт*) був відомий завдяки нормам законодавства, які на сьогодні втратили чинність.

Зокрема, Порядок нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів, затверджений наказом Державного комітету України по земельних ресурсах, Міністерства аграрної політики України, Міністерство будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України, Української академія аграрних наук від 27.01.2006 № 18/15/21/11 (втратив чинність на підставі наказу Міністерства аграрної політики та продовольства № 592/341/428 від 30.12.2016) [15] розділяв окремо диференційований рентний дохід та абсолютного рентного доходу, які в сумі становили загальний рентний дохід. Порядком було встановлено, що на відносно гірших землях, на яких не створюється диференційований рентний дохід (з нульовим або від'ємним показником оцінки), нормативна грошова оцінка земель визначається величиною абсолютного рентного доходу – 1,6 ц зерна з гектара.

Наразі, Методикою нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, затвердженою постановою Кабінету

Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 831, визначено єдині нормативи капіталізованого рентного доходу на землях сільськогосподарського призначення природно-сільськогосподарських районів Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя [16].

Тому, вважаємо, що цілком слушно було б визначати величину коефіцієнту інтенсивності використання сільськогосподарських угідь (*Кінт*) на базі нормативів капіталізованого рентного доходу.

Про те, що методичні підходи, які у 1995 році були покладені в основу Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів, значною мірою втрачають свою дієвість та не можуть розглядатися як такі, що відповідають актуальному земельному законодавству і, перш за все, Закону України від 11.12.2003 № 1378-IV «Про оцінку земель», а тому не можуть слугувати повноцінною методичною основою для проведення нової грошової оцінки земель, яка відповідала б сучасним економіко-правовим умовам сільськогосподарського землекористування, вже раніше йшлося у дослідженнях одного із авторів даної роботи, Мартина А. Г. [13].

Для розуміння обставин виникнення втрат сільськогосподарського виробництва доволі цікавою є постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 27.11.2019 по справі № 825/1910/16 щодо відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва при зміні цільового призначення земельної ділянки з «для ведення особистого селянського господарства» на «для рибогосподарських потреб» [17].

Колегія суддів погодилася з висновками судів першої та апеляційної інстанцій про наявність підстав для відшкодування позивачем втрат сільськогосподарського виробництва, спричинених вилученням сільськогосподарських угідь для цілей, не пов'язаних із веденням сільського господарства. Адже, внаслідок зміни цільового призначення земельної ділянки з «для ведення особистого селянського господарства» на «для рибогосподарських потреб» відбулось фактичне вилучення сільськогосподарських угідь з категорії земель сільськогосподарського призначення для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом.

З положень ст. 59 Земельного кодексу України вбачається, що рибогосподарські водойми створюються на землях водного фонду, які належать до окремої категорії земель за цільовим призначенням, відмінної від сільськогосподарських. Норма статті 208 Земельного кодексу України передбачає звільнення громадян від відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва у разі використання земельних ділянок для розміщення внутрігосподарських об'єктів сільськогосподарських, рибогосподарських і лісгосподарських підприємств за умови повернення земельних ділянок у стані, придатному для попереднього використання.

Разом із цим, при знятті та перенесенні ґрунтового покриву земельної ділянки, та утворенні штучної водойми для штучного розведення,

утримання та вирощування об'єктів аквакультури, повернення такої земельної ділянки у стан, придатний для попереднього використання, неможливий.

Мельник Н. О. у своїй роботі також зауважує, що перелік підстав відшкодування втрат сільськогосподарського і виробництва має бути розширений за рахунок включення до нього наступних підстав: зміна цільового призначення сільськогосподарських угідь, які перебувають, у тому числі, у власності фізичних чи юридичних осіб або у запасі; тимчасове зайняття названих угідь для несільськогосподарських потреб [3].

Отже, навіть за обставин наявності врегульованих підстав та механізму розрахунку втрат сільськогосподарського виробництва, об'єктивно мають місце ситуації, за яких обов'язком щодо сплати втрат сільськогосподарського виробництва можна знівелювати.

Обставини завдання втрат сільськогосподарського виробництва багато в чому є схожими на обставини завдання збитків. Зокрема, вилучення (викуп) земельної ділянки, встановлення обмеження її використанні чи погіршення якості ґрунтового покриву, також є приводом для нарахування розміру завданих збитків/шкоди (якщо такі мають місце).

Принципова відмінність між процедурою відшкодування збитків та процедурою нарахування втрат земель сільськогосподарського призначення полягає у суб'єкті одержання відповідних коштів. Якщо в першому випадку йдеться про власників та користувачів (в т.ч. орендарів) земельних ділянок, то в другому випадку кошти зараховуються до відповідного бюджету органу виконавчої влади чи місцевого самоврядування.

Підставами для розрахунку розміру втрат сільськогосподарського виробництва, залежно від того, якою (правомірною чи неправомірною) дією їх завдано, слід вважати:

– рішення компетентного органу влади про вилучення земельної ділянки для суспільних та інших потреб (про викуп земельної ділянки для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності), чи рішення суду про примусове відчуження земельної ділянки – у разі вилучення (викупу) земельної ділянки;

– рішення компетентного органу влади про надання земельної ділянки для будівництва, розміщення і експлуатації об'єктів нафтогазовидобування, облаштування родовища та надрокористування з метою дослідно-промислової розробки (родовищ бурштину, інших корисних копалин загальнодержавного значення та/або видобування бурштину, інших корисних копалин загальнодержавного значення);

– закон, прийнятий відповідно до нього нормативно-правовий акт, договір або рішенням суду, якими встановлено один із видів обмежень щодо використання землі – у разі встановлення обмеження у використанні земельної ділянки або встановлення охоронних, санітарних та інших захисних зон;

– належним чином доведений факт погіршення якості угідь тощо.

При цьому, за обставин наявності значної кількості підстав для звільнення від відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва,

реальне відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва, може мати місце переважно у разі відведення земельних ділянок під комерційні чи промислові цілі використання.

За наслідком аналізу порядку розрахунку втрат сільськогосподарського виробництва досягнуто висновку про необхідність удосконалення певних аспектів, а саме:

– визначити величину коефіцієнту інтенсивності використання сільськогосподарських угідь (*Кінт*) на базі нормативів капіталізованого рентного доходу;

– встановити нормативи втрат сільськогосподарського виробництва для перелогів;

– належним чином врегулювати порядок індексації нормативів за галузями народного господарства, до прикладу на базі індексів цін реалізації продукції сільського господарства.

Перелік посилань

1. Держгеокадастр України. Охорона земель. URL: <https://land.gov.ua/info/okhorona-zemel/>.

2. Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню: постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. № 1279. *Офіційний вісник України*, 1997. № 47. Ст. 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-97-%D0%BF5>.

3. Мельник Н. О. Правові засади відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/10530>.

4. Добряк Д. С., Недашківська Т. Є. Теоретико-методологічні засади визначення втрат, спричинених обмеженнями (обтяженнями) у сільському землекористуванні. *Землевпорядний вісник*. 2012. № 5. С. 28-31.

5. Добряк Д. С., Недашківська Т. Є. Механізм відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва, спричинених обмеженнями у землекористуванні. *Землевпорядний вісник*. 2012. № 11. С. 20-23.

References

1. *State Geocadastr of Ukraine*. Land conservation. Retrieved from <https://land.gov.ua/info/okhorona-zemel/>. (In Ukrainian).

2. *On the amount and Procedure for determining losses of agricultural and forestry production to be compensated*: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 17, 1997 No. 1279. *Official Bulletin of Ukraine*. No. 47. Article 40. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-97-%D0%BF5>. (In Ukrainian).

3. *Melnyk, N. A.* Legal basis for the compensation of losses of agricultural and forestry production. Retrieved from <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/10530>. (In Ukrainian).

4. *Dobriak, D. S., Nedashkivska, T. E.* (2012). Theoretical and methodological foundations for determining losses caused by restrictions (burdens) in rural land use. *Land survey bulletin*. No. 5. P. 28-31. (In Ukrainian).

5. *Dobriak, D. S., Nedashkivska, T. E.* (2012). Compensation mechanism for agricultural losses caused by land use restrictions. *Land survey bulletin*. No. 11. P. 20-23. (In Ukrainian).

6. Терлецька Л. М. Умови відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва *Держава і право*. 2010. Вип. 48. С. 429-434.
7. Мартин А. Г., Шиянов О. Ю. Индексация нормативів втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва. URL: <https://zsu.org.ua/andrij-martin/96-2011-08-03-09-6-24>.
8. *Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3. Ст 27. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
9. Мірошниченко А. М. Земельне право України: підруч. Київ: Алерта; Центр учб. літ. 2011. 680 с. URL: <http://www.amm.org.ua/ua/study-book/12-economical-mechanism/117-losses-agriculturalproduction-forestry>.
10. Лісова Т. В. Відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва як засіб охорони земель. URL: http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5573/1/Lisova_105%E2%80%93107.pdf.
11. *Порядок ведення Державного земельного кадастру, затверджений Постановою Кабміну № 1051 від 17.10.2012. Офіційний вісник України*, 2012. № 89. Ст. 3598. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF>
12. *Класифікація видів цільового призначення земель, затверджена наказом Державного комітету України із земельних ресурсів від 23.07.2010 № 548. Офіційний вісник України*, 2010. № 85. Ст. 3006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1011-10>
13. Мартин А. Г. Оновлення методичних засад нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення. URL: <https://zsu.org.ua/andrij-martin/9220-onovlennya-metodichnikh-zasad-normativnoji-groshovoji-otsinki-zemel-silskogospodarskogo-priznachennya>.
6. Terletska, L. M. (2010). Conditions for compensation for losses of agricultural production. *State and Law*. Issue. 48. P. 429-434. (In Ukrainian).
7. Martyn, A. H., Shyianov, O. Yu. Indexation of loss rates of agricultural and forestry production. Retrieved from <https://zsu.org.ua/andrij-martin/96-2011-08-03-09-6-24>. (In Ukrainian).
8. *The Land Code of Ukraine dated 10.25.2001 No. 2768-III. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2002. No. 3. Article 27. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. (In Ukrainian).
9. Miroshnychenko, A. N. (2011). *Land Law of Ukraine: textbook*. Kyiv: Alerta. 680 p. Retrieved from <http://www.amm.org.ua/ua/study-book/12-economical-mechanism/117-losses-agriculturalproduction-forestry>. (In Ukrainian).
10. Lisova, T. V. Reimbursement of agricultural production losses as a means of land protection. Retrieved from http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5573/1/Lisova_105%E2%80%93107.pdf. (In Ukrainian).
11. *The procedure for maintaining the State Land Cadaster, approved by Cabinet Resolution No. 1051 of 10/17/2012. Official Bulletin of Ukraine*, 2012. No. 89. Article 3598. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF> (In Ukrainian).
12. *Classification of types of land purpose, approved by order of the State Committee of Ukraine on Land Resources dated 07.23.2010 No. 548. Official Bulletin of Ukraine*. No. 85. Article 3006. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1011-10> (In Ukrainian).
13. Martyn, A. H. Updates of the methodological foundations of the normative monetary valuation of agricultural land. Retrieved from <https://zsu.org.ua/andrij-martin/9220-onovlennya-metodichnikh-zasad-normativnoji-groshovoji-otsinki-zemel-silskogospodarskogo-priznachennya>. (In Ukrainian).

14. Тихоненко Д. Г., Горін М. О., Лактіонов М. І. та ін. Ґрунтознавство: підруч. Київ: Вища освіта, 2005. 703 с. URL: <http://www.dneprunat.dp.ua/docu ment/mm/dd/guntoznavstvo.pdf>.

14. Tykhonenko, D. H., Horin, M. O., Laktionov, M. I. et al. (2005). Soil Science: textbook. Kyiv: Vyshcha osvita. 703 p. Retrieved from <http://www.dneprunat.dp.ua/document/mm/dd/guntoznavstvo.pdf>. (In Ukrainian).

15. *Порядок* нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів, затверджений наказом Державного комітету України по земельних ресурсах, Міністерства аграрної політики України, Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України, Української академія аграрних наук від 27.01.2006 № 18/15/21/11]. *Офіційний вісник України*, 2006. № 15. Ст. 1133. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0388-06>

15. *The procedure* for the normative monetary valuation of agricultural lands and settlements, approved by the Order of the State Committee of Ukraine on Land Resources, the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine, the Ministry of Construction, Architecture and Housing and Communal Services of Ukraine, Ukrainian Academy of Agricultural Sciences dated January 27, 2006 No. 18/15/21/11]. *Official Bulletin of Ukraine*, 2006 No. 15. Article 1133. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0388-06> (In Ukrainian).

16. *Методика* нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 831 *Офіційний вісник України*, 2016. № 93. Ст. 3040. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2016-%D0%BF>.

16. *The methodology* of the normative monetary valuation of agricultural land approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 16, 2016 No. 831 *Official Bulletin of Ukraine*. No. 93. Article 3040. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2016-%D0%BF>. (In Ukrainian).

17. *Брикайло Ю.* Відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва при влаштуванні штучної водойми. URL: <https://dreamdim.ua/uk/vidshkoduvannya-vtrat-sg-vyrobnnytva/>.

17. *Brykaylo, Yu.* Compensation for agricultural losses during the construction of an artificial reservoir. Retrieved from <https://dreamdim.ua/uk/vidshkoduvannya-vtrat-sg-vyrobnnytva/>. (In Ukrainian).

РАСЧЕТ ПОТЕРЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА ПРИ ПРОВЕДЕНИИ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

В. В. Савчак

Потери сельскохозяйственного производства и ущерб во многом схожи. По отдельности они оба рассчитываются, когда земельные участки изымаются (или выкупаются) или устанавливаются ограничения прав на землю, а также когда качество почвенного покрова ухудшается.

Принципиальная разница между расчетом потерь сельскохозяйственного производства и расчетом ущерба заключается в том, что субъект получает соответствующие средства. В первом случае владельцы и пользователи (включая арендаторов) земли получают деньги. Во втором случае исполнительная власть или местное самоуправление получают деньги.

Потери сельскохозяйственного производства возникают в результате законных действий или противоправных действий и возникают на основании следующего:

– акт компетентного органа об изъятии земельных участков (выкуп) или решение суда об обязательном изъятии земельных участков;

– акт компетентного органа о выделении земельного участка для строительства, размещения и эксплуатации объектов добычи нефти и газа, обустройства месторождений и недропользования в целях промышленной разработки янтаря и других полезных ископаемых национального значения и / или добыча янтаря и других полезных ископаемых национального значения;

– закон, правовой акт, договор или решение суда, устанавливающие один из видов ограничений прав на землю;

– факт ухудшения качества почвенного покрова и т. д.

Ключевые слова: судебная экспертиза по вопросам землеустройства; земельный участок; потери сельскохозяйственного производства; изъятие земель; расчет потерь.

CALCULATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION LOSSES WHEN FORENSIC EXPERTISE CARRIES OUT

V. Savchak

Losses of agricultural production and damage are very similar. Separately, they are both calculated when land plots are removed (or redeemed) or restrictions on land rights are established, as well as when the quality of soil cover deteriorates.

The fundamental difference between the calculating of the losses of agricultural production and the calculating of damage is the entity, who receives the appropriate funds. In the first case, the owners and users (including tenants) of the land get the money. In the second case, the executive branch or local self-government gets the money.

The losses of agricultural production come up as a result of legitimate actions or wrongful acts and arise on the basis the next:

– an act of the competent authority about removing land plots (redeeming) or court decision about compulsory seizure of the land plots;

– an act of the competent authority about allotment of land plot for the construction, placement and operation of oil and gas production facilities, arrangement of fields and subsoil use for the purpose of the industrial development of amber and other minerals of national importance, and/or the extracting of amber and other minerals of national importance;

– a law, legal act, a contract or a court decision, which establish one of the types of restrictions on land rights;

– the fact when the quality of the soil cover deteriorates, etc.

Key words: forensic examination on land management issues; plot of land; loss of agricultural production; land acquisition; loss calculation.